

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙

หลักเกณฑ์การปฏิบัติสมาธิ-ปัญญา

หลักปฏิบัติเครื่องดำเนินอันเป็นศูนย์กลางและเหมาะสมอย่างยิ่ง คือ รูดังควัตร ๑๓ ข้อ นี่เป็นเครื่องดำเนินสำหรับพระผู้เห็นภัย เพื่อจะหลุดพ้นจากภัยให้ถึงแดนเกษม คือ พระนิพพาน ส่วนประกอบภายในจิต อารมณ์ของจิต เครื่องดำเนินของจิต ได้แก่กรรมฐาน ๔๐ ห้องดังที่ท่านแสดงไว้ จะเป็นบทใดก็ตามในกรรมฐาน ๔๐ ห้องนั้น ที่เห็นว่าเหมาะสมกับจริตนิสัยของผู้ปฏิบัติเป็นราย ๆ ไป ย่อมยึดเอาธรรมบทนั้น ๆ ที่ตนชอบเข้ามากำกับใจ ที่เรียกว่าบริกรรมภาวนา ดังอนุสสติ ๑๐ นี้มี พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นต้น อยู่ในอนุสสติ ๑๐ นี้ เราจะเอาบทใด หรืออานาปานสติ

ธรรมเหล่านั้นบทใดเหมาะสมกับจริตนิสัยของผู้บำเพ็ญรายใด พึงนำธรรมบทนั้นเข้ามากำกับใจ ให้เป็นบริกรรมภาวนา หรือกำหนดรู้ เช่น ลมหายใจเข้าออก ไม่ต้องบริกรรมหรือบริกรรมก็ได้ ตามแต่ความถนัดใจ ถ้าไม่บริกรรมก็ให้รู้ลมเข้าลมออก ลมสัมผัสที่ตรงไหนมาก พึงตั้งสติลงที่จุดนั้น เช่น ตั้งจมูกเป็นต้น เป็นที่ผ่านเข้าออกของลมอย่างเด่นชัด รู้ได้ชัด สัมผัสมากกว่าที่อื่น ๆ ก็กำหนดที่ตรงนั้นไว้

ให้ความรู้คือใจนั้นอยู่กับความสัมผัสของลมผ่านเข้าผ่านออก โดยไม่ต้องตามลมเข้าไปและตามลมออกมาในขั้นเริ่มแรก จะเป็นการพันเฟือมากไป หรือเพิ่มภาระให้จิตมากไป จึงต้องให้กำหนดรู้อยู่เพียงลมเข้าลมออกเท่านั้น ไม่ให้จิตส่งไปสู่สถานที่อื่นใดอารมณ์ใด นอกจากลมเข้าลมออกที่ตนกำหนดอยู่นั้นเท่านั้น เราจะบริกรรมธรรมบทใดก็ตาม ให้พึงทำความรู้สึกอยู่กับธรรมบทนั้น ๆ เท่านั้น ประหนึ่งว่าโลกนี้ไม่มีอันใดในเวลานั้น มีเฉพาะ

คำบริกรรม กับความรู้ที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่นี้เท่านั้น ท่านเรียกว่าภาวนาที่ถูกต้องเหมาะสม

ในธรรมที่กล่าวมา ๔๐ ห้องนี้ เป็นธรรมที่เหมาะสมกับผู้ประพฤติปฏิบัติ จะยึดเอาบทใดก็ตาม เมื่อเห็นถูกกับจริตนิสัย จึงเรียกว่าเป็นธรรมกลาง ๆ เป็นปฏิบัติที่ราบรื่นดีงาม บรรดาพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายท่านผ่านไปด้วยธรรมเหล่านี้แล ในชั้นเริ่มแรกเป็นเช่นนั้น นี่เราหมายถึงเริ่มแรกแห่งการภาวนา ต้องมีธรรมบทใดบทหนึ่งเป็นเครื่องเกาะเครื่องยึด เครื่องกำกับของใจ ไม่เช่นนั้นใจจะหาที่เกาะที่ยึดไม่ได้ ไขว่ไขว่ไปหมดและไม่ได้ผลอันใด

ท่านจึงสอนกรรมฐานไว้ในตัวของเรา นี้ก็มีกรรมฐาน ๕ ที่อุปุจฉาย์มอบให้ตั้งแต่วันอุปสมบท คือ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ เราจะนำคำเหล่านี้คำใดคำหนึ่งบทใดบทหนึ่ง บริกรรมเช่นเดียวกับธรรมทั้งหลายที่กล่าวมาสักครู่นี้ก็ได้ไม่มีอะไรขัดข้อง เพราะเป็นธรรมเป็นกรรมฐานด้วยกัน นี่เป็นธรรมฝึกหัดเบื้องต้น ต้องมีบทธรรมเป็นเครื่องยึด ไม่ใช่จะกำหนดรู้เฉย ๆ ดังที่จิตท่านมีหลักมีเกณฑ์แล้ว เช่น จิตท่านผู้มีสมาธิเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว นั้น ท่านจะบริกรรมหรือไม่บริกรรม หากเป็นการเห็นควรของท่านเองสำหรับผู้มีหลักใจแล้ว ส่วนผู้ที่ยังไม่มีหลักใจ ต้องยึดหลักธรรมนี้ไว้กับใจเป็นเครื่องยึดเป็นคำบริกรรม จึงเหมาะสม ไม่เช่นนั้นไม่ได้เรื่อง

ผู้ปฏิบัติทั้งหลายพึงกำหนดธรรมเหล่านี้ ให้เลือกเอาธรรมเหล่านี้ที่เห็นว่าเหมาะกับ จริตนิสัยของตนมาปฏิบัติต่อตนเองในชั้นเริ่มแรก จนจิตเกิดเป็นสมาธิขึ้นมา คือความแน่นหนามั่นคงภายในใจ หากรู้เอง เมื่อจิตสงบลงไป ๆ หลายครั้งหลายหน จิตจะสร้างฐานแห่งความมั่นคงขึ้นภายในตัวเอง ความสงบเป็นครั้งเป็นคราวแล้วถอนขึ้นมา นี้ ท่านเรียกว่าจิตรวมหรือจิตสงบ เมื่อจิตมีการสงบเข้าไปและถอนออกมา สงบตัวเข้าไปแล้วขยายตัวออกมา อย่างนี้ท่านเรียกว่าจิตสงบ

เมื่อจิตสงบหลายครั้งหลายหน ในแต่ละครั้งละหนของจิตที่สงบนั้น ย่อมสร้างฐานแห่งความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในตัวเองโดยลำดับลำดับ เมื่อนานเข้าก็กลายเป็นสมาธิขึ้น

มา คือเป็นจิตที่มั่นคง เป็นจิตที่แน่นอนหา กำหนดดูเมื่อไรก็ได้ชัดว่านี่คือจุดแห่งความรู้ นี่คือจุดแห่งจิตอันเป็นความสงบประจำตัว นี้เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ

ไม่ใช่รวมลงไปแล้วเป็นสมาธิ ๆ เราจะเรียกว่าสมาธิในขณะที่จิตรวมก็ได้ แต่ที่ให้แน่ที่สุดก็คือ จิตรวมตัวเข้าไปหลายครั้งหลายหน จนถึงกับสร้างฐานของตนให้เกิดความมั่นคงขึ้นมา แม้จะคิดอ่านไตร่ตรองอะไรได้อยู่ก็ตาม แต่ฐานของจิตที่แน่นอนมั่นคงนั้นไม่ละตัวเอง นั่นจะเป็นความที่เหมาะสมอย่างยิ่งในคำว่าจิตเป็นสมาธิ เพราะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ในวงผู้ปฏิบัติจะทราบได้ชัดไม่ต้องไปถามใครเลย

ขอแต่จิตได้สงบเข้าไปตั้งที่กล่าวนี้เถอะ เมื่อสงบเข้าไป ๆ ถอนออกมา สงบเข้าไปหลายครั้งหลายหนหลายวันหลายคืนเข้าไป หากเป็นความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในจิตเอง นั่นท่านเรียกว่าจิตเป็นสมาธิแล้ว

จิตเป็นสมาธิย่อมมีความเย็น ย่อมมีความสงบตัว ไม่หิวโหยในอารมณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะอารมณ์ทางใด รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เฉพาะอย่างยิ่งกามารมณ์เป็นสำคัญสำหรับนักบวช อันนี้เป็นข้าศึกมากภายในจิตใจ และชอบคิดมาก คิดได้อย่างรวดเร็วแต่หักห้ามได้ยาก เหล่านี้เมื่อจิตมีสมาธิคือความสงบแล้วสิ่งเหล่านี้ย่อมสงบตัวไป แต่ไม่ใช่ขาด ไม่ใช่ละขาด เป็นเพียงความสงบของจิต คือจิตอิมัตถ์ในขั้นนี้ ท่านจึงสอนให้ใช้การพิจารณาคือปัญญา

ปัญญานั้นหมายถึงการถอดการถอน การคลี่คลายดูสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นตามความเป็นจริง แล้วถอนไปโดยลำดับลำดับ ตั้งแต่กิเลสชั้นหยาบ ๆ จนกระทั่งถึงชั้นละเอียดสุด หลุดพ้น ท่านเรียกว่าปัญญาทั้งนั้น แต่เป็นขั้น ๆ ของปัญญา สมาธิเป็นเพียงทำจิตให้สงบเพื่อจะได้พิจารณาง่ายลงไป ผิดกับการพิจารณาทั้งที่จิตหาพื้นฐานแห่งความสงบไม่ได้อยู่เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้บำเพ็ญทางสมาธิ ท่านเรียกว่าสมาธิอบรมปัญญา

ดังที่กล่าวไว้ในอนุศาสน์ สมาธิปริภาวิตา ปญญา มหปผลา โหติ มหานิสัสสา สมาธิ เป็นเครื่องหนุนปัญญา ให้พิจารณาสิ่งทั้งหลายรู้ได้แจ่มแจ้งชัดเจนโดยลำดับลำดับ ปญญา ปริภาวิตัง จิตตัม สมมุเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ ปัญญาเมื่อสมาธิได้อบรมแล้วย่อมมีความคล่องตัว คือได้รับการอบรม ได้รับความหนุนมาจากสมาธิแล้ว ย่อมมีความคล่องตัวในการพิจารณาแยกแยะอารมณ์ต่าง ๆ จนถึงกับตัดขาดได้ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ นั่น ท่านว่า สมมุเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ คือหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ นี่หลักธรรมที่ท่าน แสดงเป็นพื้นเป็นฐานอันตายตัวไว้เป็นจุดศูนย์กลางโดยแท้จริง

ท่านจึงสอนให้อบรมสมาธิเพื่อเป็นบาทเป็นฐาน เพื่อจิตได้มีความสงบตัว มีความอึดตัวในอารมณ์ทั้งหลาย อยู่ด้วยความสงบเย็นใจ เมื่อจิตมีความสงบเย็นใจแล้ว ย่อมพาพิจารณาอะไรเป็นการเป็นงานได้ดีกว่า การใช้ให้จิตพิจารณาทั้งที่จิตหาความเป็นสมาธิไม่ได้ และกำลังหิวโหยในอารมณ์เป็นไหน ๆ

การพิจารณาจิตที่ไม่เคยมีความสงบเลยให้เป็นปัญญา มักจะเป็นสัญญาเกลไถลออกนอกกลุ่มนอกทางอยู่เสมอ ๆ ไม่ค่อยจะได้เรื่องได้ราวอะไร จนถึงกับว่าไม่ได้เรื่อง ท่านจึงสอนสมาธิเป็นบาทเป็นฐาน เป็นเครื่องยืนยันว่าจะได้ผลในการพิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อสมาธิมีอยู่ภายในจิตใจแล้ว ใจไม่หิวโหย ใจไม่รวนเร ใจไม่กระวนกระวาย ย่อมทำหน้าที่การทำงานของตนไปโดยลำดับลำดับตามสติที่บังคับให้ทำ จนถึงกับได้ปรากฏผลขึ้นมาเป็นปัญญาโดยลำดับลำดับ จนถึงขั้นปัญญาที่เห็นเหตุเห็นผลแล้ว และหมุนตัวไปเองโดยไม่ต้องถูกบังคับเหมือนตั้งแต่ก่อนที่เคยบังคับกันนั้นเลย นี่เป็นอย่างนี้

ในเบื้องต้นจึงต้องอาศัยคำบริกรรมเป็นพื้นฐานก่อน นี่เป็นหลักตายตัว เป็นหลักศูนย์กลางแห่งการปฏิบัติของผู้บำเพ็ญทั้งหลาย ไม่ควรจะละไม่ควรจะปล่อยวางคำบริกรรมซึ่งเป็นเครื่องยึดของจิตในขั้นเริ่มแรก เพื่อหาหลักฐานใส่ตัวเอง จึงจำต้องใช้บทบริกรรมนี้เป็นฐานสำคัญมากอยู่เสมอ

จนกว่าจิตนี้ได้เริ่มเป็นสมาธิขึ้นมา ถึงกับเป็นสมาธิแล้ว คำบริการมเหล่านั้นซึ่งเคยนำมาบริการมเป็นประจำนั้น ก็ย่อมจะปล่อยวางกันได้ ด้วยความเข้าใจตัวเองว่าสมควรจะปล่อยวางหรือไม่ นั้นเป็นสิ่งที่จะทราบด้วยสมาธิของตัวเอง ด้วยหลักของความรู้คือความเด่นชัดแห่งจุดของผู้รู้ของตัวเอง แล้วจะไม่บริการมก็ได้ โดยกำหนดเอาความรู้นั้นเป็นฐานที่เดียว อยู่กับความรู้นั้น เมื่อจะกำหนดให้ความรู้ที่มีความสงบลงไป ก็กำหนดลงได้อย่างง่ายดาย ทีนี้ก็เปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อย

ที่นี้คำว่าคำบริการมในกรรมฐาน ๔๐ ห้องนี้ หลักใหญ่ก็เป็นการบำเพ็ญในเบื้องต้น ผู้บำเพ็ญในขั้นเริ่มแรกจำต้องได้ยึดธรรมเหล่านี้ไว้เป็นหลักเกณฑ์ของใจ จนกว่าใจจะได้หลักได้เกณฑ์ แล้วค่อยแผ่กระจายออกไปในงานทั้งหลาย ทีนี้หาความเป็นประมาณไม่ได้ เมื่อจิตได้เป็นสมาธิแล้วฝึกหัดทางด้านปัญญา ปัญญาจะตีแผ่ออกไปโดยลำดับลำดับ คำบริการมนั้นจะหายไปโดยหลักธรรมชาติของผู้บำเพ็ญนั้นแล

เพราะฉะนั้นผู้บำเพ็ญถึงขั้นสมาธิอย่างแน่นและขั้นปัญญาแล้ว ในคำบริการมทั้งหลายจึงหายไปโดยหลักธรรมชาติแห่งการปฏิบัติของตัวเอง คือค่อยหายไปเอง เช่นเดียวกับเราขึ้นบันได ก้าวขึ้นไปขั้นที่ ๑ ขั้นที่ ๒ ขั้นที่ ๑ ก็หมดความจำเป็นไป ก้าวผ่านไป ๆ จนถึงวาระสุดท้าย ก้าวขึ้นถึงบนบ้าน นี้คำบริการมก็ค่อยเปลี่ยนตัวเองไปเช่นนั้น จนถึงขั้นปัญญาแล้วไม่ต้องบอกที่นี้ หากรู้ในตัวเองวิธีทำการทำงาน

เหมือนโลกเขาทำงาน ผู้ใหญ่ทำงานเข้าใจในงาน ทำไปได้กว้างขวางมากมายผิดกับเด็กเป็นไหน ๆ นี่การทำงานของสมาธิที่มีหลักมีเกณฑ์แล้ว กับการทำงานทางด้านปัญญาก็เป็นเช่นเดียวกัน มีความขยายตัวออกไปโดยลำดับลำดับจนหาประมาณไม่ได้ แต่ผู้ปฏิบัติหรือผู้ดำเนินสมาธิดำเนินปัญญานั้นจะรู้ตัวเอง โดยไม่ต้องไปถามใครว่าควรจะทำบริการมมากน้อยเพียงไร หรือไม่ปล่อย เป็นยังไง ในเวลาใดขณะใด หากทราบเองในผู้ปฏิบัติ นั้น ขอให้ทุก ๆ ท่านยึดไว้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติภาวนา

หลักใหญ่ให้จิตสงบได้นั้นแหละเป็นของดี เพียงจิตสงบเท่านั้นก็ตัดความกังวลวุ่นวาย ซึ่งเคยประจำจิตเสียดแทงจิตออกได้โดยลำดับลำดับา จนถึงกับเป็นขั้นสบาย เพราะฉะนั้นผู้ ภาวนาเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว จึงมักชี้แจงในการพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา นอน จมอยู่กับสมาธินั้นเสียไม่ออกพิจารณา สุตทำยก็เข้าใจว่าความรู้ที่แน่วแน่แห่งความ เป็นสมาธิของตนนั้น จะเป็นมรรคผลนิพพานไปเลย ในข้อนี้ผมเคยเป็นแล้ว จึงได้นำมา อธิบายให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ ว่าสมาธิต้องเป็นสมาธิ ปัญญาต้องเป็นปัญญา เป็นคนละ สัตเป็นคนละส่วน เป็นคนละอันจริง ๆ ไม่ใช่อันเดียวกัน หากเป็นอยู่ในจิตอันเดียวกันนั้น แล เป็นแต่เพียงไม่เหมือนกัน

จิตที่เป็นสมาธิก็เต็มภูมิได้เหมือนกัน เมื่อถึงขั้นเต็มภูมิแล้วจะทำอย่างไรก็ไม่เกินนั้น ไม่เลยนั้นไปอีก ถึงขั้นสมาธิที่เต็มภูมิแล้วก็มีแต่ความแน่วแน่ของจิต ความละเอียดของจิต ที่รู้อย่างแน่วแน่เท่านั้น จะให้มีความละเอียดแหลมคมหรือแยกกายต่าง ๆ แผ่กระจาย ออกไปฆ่ากิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ภายในใจนั้นไม่ได้ เพราะไม่เห็นเพราะ ไม่รู้ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงสอนให้พิจารณาทางด้านปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องแยกกายยิ่งกว่าสมาธิอยู่ มากมายจนหาประมาณไม่ได้ นี่ละปัญญาจึงเป็นปัญญา

ผู้ที่เป็นสมาธิถ้าไม่ออกพิจารณาทางด้านปัญญา จะเป็นสมาธิอยู่อย่างนั้นตลอดไปจน กระทั่งวันตายก็หาเป็นนิพพานได้ไม่ หาเป็นปัญญาได้ไม่ ต้องเป็นสมาธิอยู่ตลอดไป นี่ละ ท่านจึงสอนให้ออกพิจารณาทางด้านปัญญา มีความจำเป็นอย่างนี้ ให้ทุก ๆ ท่านจำไว้ให้ แน่นยำ นี่สอนด้วยความแม่นยำด้วย สอนด้วยความแน่ใจของเจ้าของ เพราะได้ผ่านมาแล้ว อย่างนี้ ติดสมาธิก็เคยติดแล้ว

ผมเคยได้พูดให้หมู่เพื่อนฟังมานานแสนนานหลายครั้งหลายหน จนนับไม่ได้นั้น แหละ ว่าได้ติดสมาธินี้มาเสียอย่างจำเจ หรือติดสมาธิมาเสียจนจมพุดง่าย ๆ จนเป็นความ ชี้แจง จนเกิดความสำคัญว่าสมาธินี้แหละจะเป็นนิพพาน สมาธินี้แหละจะเป็นธรรมชาติที่สิ้น กิเลส จะสิ้นอยู่ตรงนี้ ตรงที่รู้ ๆ นี่ละ ไม่มีที่อื่นใดเป็นที่สิ้นกิเลส นั่นเหมาเอาเสียทั้งหมด

ความจริงความรู้อันนั้นมันกลมกลืนกับอะไรอยู่ เพียงชั้นของสมาธิ ความรู้ในชั้นสมาธิ จะไปสามารถรู้กิเลสให้เหนือสมาธิไปได้อย่างไร เพราะกิเลสที่ละเอียดเหนือสมาธิมีอีกมากมายยิ่งกว่าที่ความรู้ในชั้นสมาธิจะรู้ได้เป็นไหน ๆ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้แยกทางด้าน ปัญญา

เมื่อจิตมีความสงบ จะสงบขั้นใดก็ตามย่อมเป็นบาทเป็นฐาน เป็นเครื่องหนุนปัญญา ตามชั้นของตนได้ ให้พิจารณา แต่ไม่ใช่พิจารณาในขณะที่จิตสงบ ต่างวาระกัน เมื่อจิตถอย ออกจากความสงบแล้วให้ใช้ปัญญาพิจารณา

การใช้ปัญญาพิจารณาก็หมายถึงขั้นนี้แหละ เป็นสถานที่ที่คลี่คลายพินิจพิจารณา เพราะนี่เป็นสิ่งที่เราติดก่อนสิ่งใดภายนอก ติดอันนี้ก่อน ติดขั้นนี้ทำ คืออะไร รูปเป็นสำคัญ รูปกาย กายของเรามีอะไรบ้าง นี่เรียกว่าคลี่คลายแล้วที่นี้ละ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อันใดที่เหมาะสมกับการพิจารณาของเราเราจับจุดนั้นก่อน ธรรมชาติของสิ่งเหล่านี้ให้ดูทั้งที่เกิดทั้งที่อยู่ของมัน ทั้งความแปรสภาพของมัน เป็นอย่างไรบ้าง แต่ละชิ้นละอันนั้นมันเดินทางสายเดียวกันด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ปลีกไม่แฉะ ไปทางสายเดียวกัน และมีส่วนที่เป็น อสุภะอสุภังอีกมากมายในบางส่วนของร่างกายเหล่านี้ เป็นอย่างไรบ้างพิจารณา นี่ท่าน เรียกว่าปัญญา

แยกแยะดูจะดูภายนอกก็ได้ภายในก็ได้ เป็นมรรคได้ทั้งสองทาง คือทั้งภายนอกทั้ง ภายใน เมื่อพิจารณาให้เป็นมรรค คือพิจารณาโดยทางปัญญาเพื่อการถอดการถอน เป็นมรรคได้ทั้งภายนอกภายใน ถ้าเราดูเราเห็นเราสำคัญมันหมายเพื่อความผูกมัดตัวเอง นั้นก็เป็นสมุทัยได้ทั้งภายนอกภายใน นี่จะอธิบายให้ฟังเพียงราว ๆ ก่อน ไม่ได้พูดให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะยังมีแง่ที่จะพูดอีกมากมายในวงแห่งปัญญาในขั้นนี้แหละ

เราไปตั้งแต่หนังแต่เนื้อ เอ็น กระดูก เอา ดูเข้าไปภายในมันมีอะไรบ้าง นี่คือปัญญา คลี่คลายดูให้เห็นชัดเจน แต่เวลาพิจารณานั้น เราอย่าเอาความที่ว่าอยากรู้อยากเห็น อยากรู ให้เป็นอย่างไรโดยถ่ายเดียวเข้าไปทำลายความจริง ความจริงนั้นเป็นความจริงอยู่แล้ว ให้

พิจารณาสอดส่องดูตามความจริงนั้น แล้วจะเห็นความจริงขึ้นมา เมื่อพิจารณาซ้ำ ๆ ซาก ๆ ดูหลายครั้งหลายหนเราจะเห็นความจริงขึ้นมา เช่น อนิจจัง ก็จริงอันหนึ่ง ทุกข์ จริงอันหนึ่ง อนัตตา จริงอันหนึ่ง อสุภะอสุภังแต่ละอย่าง ๆ จริงไปตามหลักธรรมชาติของตัวเอง นี่มันจริงอย่างนี้ เมื่อจริงเข้าถึงใจแล้ว ใจย่อมมีความคลายตัวเองออกไปโดยลำดับ จากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ นี่ท่านเรียกว่าพิจารณาทางด้านปัญญา

แล้วพิจารณาภายนอกก็ให้เป็นอย่างนั้น ได้ยินสิ่งใดเมื่อจิตที่ควรจะเป็นปัญญาได้แล้ว พอได้ยินก็จะแปรสภาพเป็นปัญญาขึ้นมา ได้เห็นก็จะแปรสภาพเป็นปัญญาขึ้นมา ในขณะที่ได้เห็นได้ยินได้ฟัง สัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ จะเป็นเรื่องปัญญาขึ้นมา ๆ เช่นเดียวกับมันเคยสร้างเรื่องกิเลสขึ้นมาในขณะที่ได้เห็นได้ยินได้ฟังแต่ก่อนนั้นแล ไม่ผิดกันอะไรเลย เมื่อถึงขั้นปัญญาจะทราบจะรู้เป็นอย่างนั้น นี่ละวิธีการดำเนิน ให้ยึดหลักที่กล่าวมานี้เป็นทางดำเนิน อย่าหาเรื่องหาราวใส่ตัว แฝง ๆ เรื่องนั้น แฝง ๆ เรื่องนี้ไป ไม่ถูก หลักใหญ่อยู่ตรงนี้ละให้ยึดเอา

ครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็ดี หรือนับตั้งแต่พระสาวกทั้งหลายลงมาก็ดี ท่านหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งกรรมฐาน ๔๐ นี้ทั้งนั้นแหละ กรรมฐาน ๔๐ นี้แลเป็นธรรมที่สร้างจิตท่านให้มีความสงบร่มเย็น ต่อจากนั้นไปก็สร้างทางด้านปัญญาให้รู้แจ้งแทงทะลุไป ไม่พ้นจากกรรมฐานที่กล่าวมาเหล่านี้เลย เพราะกรรมฐาน ๔๐ นี้ไม่ใช่จะเป็นอารมณ์แห่งสมณะอย่างเดียว ยังเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาได้ด้วย เมื่อจิตควรแก่วิปัสสนาแล้ว จะเป็นวิปัสสนาไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

ในขณะที่จิตยังไม่เป็นปัญญา จิตยังไม่เป็นวิปัสสนา ก็เอาธรรมเหล่านี้แลมาอบรมจิตใจด้วยความเป็นสมณะ คือเพื่อความเป็นสมณะ ได้แก่ความสงบของใจ พอจิตก้าวเข้าสู่ปัญญาแล้ว ธรรมที่เคยเป็นอารมณ์แห่งสมณะนี้แล จะแปรสภาพเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาไปได้โดยไม่ต้องสงสัย นี่ละหลักใหญ่อยู่ตรงนี้

เมื่อการพิจารณาทางด้านปัญญาเกี่ยวกับชั้นธรรมาภิบาลใน พิจารณาอยู่โดยสม่ำเสมอ ดังที่กล่าวนี้ ความรู้แจ้งภายในจิตใจจะปรากฏขึ้นโดยลำดับลำดับ โดยไม่มีใครบอกไม่มีใครสอน สิ่งไม่เคยรู้จะรู้ขึ้นมา สิ่งที่ไม่เคยละก็จะละ สิ่งที่เคยติดแนบภายในจิตใจของเรา จนไม่คาดไม่ฝันว่าจะแก้แยะจะแยกจะตัดกันออกได้ให้ขาด ก็เป็นขึ้นมาให้เห็นอย่างชัดเจน ภายในใจ ด้วยอำนาจของปัญญานั้นแล

เพราะฉะนั้นปัญญาจึงเป็นธรรมชาติที่แหลมคมมากกว่าสมาธิเป็นไหน ๆ ถ้าเรายังไม่เคยก้าวทางด้านปัญญามีแต่เพียงสมาธิ ก็จะทำให้สมาธินี้เป็นความละเอียดมาก เพราะจิตที่เป็นสมาธิเต็มภูมิ ต้องสร้างความละเอียดให้ผู้ยังไม่เคยรู้เคยเห็นทางด้านปัญญาว่า ตัวนี้เป็นผู้ละเอียดแหลมคมมาก ละเอียดมากได้จริง ๆ โดยไม่ต้องสงสัย

แต่พอก้าวออกทางด้านปัญญาแล้วจะเห็นสมาธินี้..เหมือนกับเราเดินทางไปเจอตะกั่ว ที่แรกก็ว่าเป็นของดี พอไปเจอเงินเข้าก็ทิ้งตะกั่ว พอไปเจอทองเข้าก็ทิ้งเงินแบบนั้นแหละ เรื่องเราผ่านสมาธิเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปหาปัญญาเป็นขั้น ๆ จนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้น เป็นเช่นเดียวกันกับเราปล่อยวางสิ่งนั้น ๆ ก้าวผ่านไปโดยลำดับลำดับนั้นเอง ดังที่กล่าวมานี้ไม่ผิด หากเป็นไปในหลักธรรมชาติของจิตนั้นละ ความละเอียดของปัญญาเป็นเช่นนั้น

ที่นี้ธรรมชาติอันหนึ่งที่มันแทรก ที่เหมือนกับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตนั้น มันอยู่ที่จิต เพียงสมาธิจะไม่มีโอกาสไม่มีทางทราบได้เลย จะกั้นกันทั้งเนื้อทั้งกระดูกทั้งก้านนั้นแหละถ้าเป็นอาหารก็ดี แล้วก็จะติดคอตายอยู่นั้นไม่ไปไหน ถ้าไม่ใช้ความพินิจพิจารณาคลี่คลายออกโดยทางปัญญาแล้ว เราจะไม่ทราบความละเอียดของกิเลสประเภทที่ฝังจมอยู่ในจิตใจ แล้วก็แผ่พังพานออกไปทางรูป ทางเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แผ่พังพานออกไปนั้น รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ทั่วแดนโลกธาตุ ไปเที่ยวยึดได้หมด ออกจากธรรมชาติที่ละเอียดที่สุดของกิเลสประเภทหนึ่งภายในจิตใจนั้นแล นี่ละมันสร้างเรื่องราวขึ้นมาภายในตัว แล้วแผ่อำนาจสาตกระจายไปทั่วโลกธาตุทั้งสาม

กามโลก รูปโลก อรูปโลก ถ้าไม่ใช่จิตดวงนี้ไปเกิดดวงไหนจะไปเกิด อะไรจะไปเกิด สิ่งทีละเอียดยที่สุดพวกพรหมโลกเหล่านี้ก็เหมือนกัน อะไรจะไปเกิด มีแต่จิตทั้งนั้นไปเกิด เพราะธรรมชาติที่แฝงอยู่ในจิตนั้นผลักดันให้เป็นไปเอง ให้ไปเกิด นี่ละปัญญาเมื่อสร้างเข้าไป มันเห็นเข้าไปอย่างนี้เอง เห็นชัดเข้าไป ๆ ไม่ต้องไปถามใคร นั่นละผู้ปฏิบัติไม่ อัจฉริยะพระพุทธเจ้าจะอัครรรยใคร สิ่งเหล่านี้พระพุทธเจ้าสอนแล้วทั้งนั้น

เมื่อปัญญาหยั่งเข้าไป ๆ แล้ว จะเห็นความละเอียดของทั้งกิเลสของทั้งปัญญาไปพร้อม ๆ กัน เมื่อได้เห็นชัดทั้งสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น ทั้งตัวผู้ยึดมั่นถือมั่นแล้วว่าเป็นภัยด้วยกัน ทำไมจะไม่ถอดไม่ถอน ทำไมจะไม่สลัดปิดทิ้งลงได้เล่า ต้องปิดทิ้งได้โดยไม่ต้องสงสัย ปัญหานี้แหละพาให้สลัดปิดทิ้งได้ เพราะเห็นด้วยปัญญา ท่านกล่าวไว้เป็นบทบาสิว่า นตฺถิ ปญญาสมา อาภา ความสว่างกระจ่างแจ่มสมด้วยปัญญาไม่มี จะสว่างกระจ่างแจ่มที่ไหนเล่าปัญญา ต้องสว่างกระจ่างแจ่มลงในจุดที่มืดที่ดำ ที่เคยเกิดเคยตายนั้นแหละ ได้แก่ดวงใจของตัวเอง นี่มันมืดที่ตรงนี้ไม่ใช่มืดที่ไหน มันหลงที่ตรงนี้ไม่หลงที่ไหน ตัวนี้พาให้เกิด ตัวนี้พาให้ตาย

ภพใดแดนใดก็ตามไม่พ้นจากจิตดวงนี้แล เป็นผู้พาให้ไปเกิดแก่เจ็บตาย อยู่ในทุกแห่งทุกหน ในภพน้อยภพใหญ่ภพนั้นภพนี้ไม่มีสิ้นสุด ก็เพราะธรรมชาติทีละเอียดยแหลมคมมากกลมกลืนกันอยู่กับจิตดวงนั้น นั่น ทีนี้เมื่อปัญญาได้หยั่งทราบลงไปโดยลำดับลำดับ ตั้งแต่เบญจขันธ์นี้เป็นของสำคัญ เอาส่วนหยาบนี้ก่อน มันหากเป็นของมันเอง ไม่ได้บอก ว่าเอาส่วนหยาบก็ตามมันหากเป็น เพราะมันกระเทือนจิตอยู่ตลอดเวลา รูปอันนี้

ไม่ว่ารูปนอกไม่ว่ารูปในมันกระเทือนกันอยู่ตลอดเวลา ให้เป็นอารมณ์อยู่อยู่เสมอ ก็เพราะรูปนอกกับรูปใน รูปเขากับรูปเรา รูปหญิงกับรูปชาย เสียงหญิงเสียงชาย เสียงเขา เสียงเรา สัมผัสเขาสัมผัสเรานี้แหละ เป็นสิ่งที่กระทบกระเทือนจิตใจอยู่ตลอดเวลา นี่เมื่อพิจารณาลงไปมันจะทราบสิ่งเหล่านี้ก่อน เมื่อทราบสิ่งเหล่านี้แล้วก็จะสลัดเข้ามา ปล่อยเข้ามา จนกระทั่งถึงร่างกายของตัวเองก็สลัดเข้าไปเรื่อย ๆ นี่ปัญญาเหมือนกับไฟได้เชื้อ เผา

เข้าไป ๆ ตรงใจจุดใดที่มีเชื้อไฟอยู่ไฟจะลุกลามเข้าไปตรงนั้น เอ้า จนกระทั่งถึงเวทนาเป็นส่วนละเอียด

เมื่อออกจากรูปไปแล้วจะเข้าถึงเวทนา เวทนาอะไร กายเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้ จะเห็นว่าเป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ที่ออกมาจากใจทั้งนั้น เกิดแล้วดับ ๆ เวทนามีคือความทุกข์ ความทุกข์ไม่ทราบตัวเอง แต่เป็นจิตเป็นผู้ทราบ และความสำคัญมันหมายถึงออกมาจาก อวิชชาปุจฺจยา นั้นทำให้ยึดมันถึมัน ถึมัน สุขเวทนา ทั้งทุกข์เวทนา ทั้งอุเบกขาเวทนา ยึดได้ทั้งนั้น ถึมันได้หลงตัวจิตแล้ว จิตจะพาให้หลงสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด แต่เมื่อได้รู้แล้วจะรู้เข้าไปโดยลำดับลำดับจนกระทั่งถึงตัวจิต เวทนามีรู้ รู้ก็ปล่อย สัญญา สังขาร วิญญาณ ปล่อย นั่น ไม่มีใครบอกหากตัวเอง นี้ละเรียกว่าปัญญา ปัญญาฉลาดอย่างนั้นเอง แหลมคมอย่างนั้นเอง รู้ชัด ๆ ไม่มีใครมาบอกก็รู้เอง ๆ และปล่อยเข้าไป ๆ สุดท้ายก็ขาดสะบั้นไปทั้ง ๆ ที่ชั้นธกับจิตนี้อยู่ด้วยกันครองกันอยู่นะ

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิต ได้กลายเป็นคนละชั้นละอันแล้ว จิตดวงนั้นเป็นเหมือนกับเกาะอันหนึ่งที่อยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นน้ำ ที่นี้เวลาพิจารณาเข้าไปอีก พิจารณาเข้าไปจนกระทั่งถึงตัวจิตซึ่งเป็นเกาะอันนั้น แยกพิจารณาอยู่นั้นเช่นเดียวกับเราพิจารณาภายนอกมีรูปชั้นเป็นต้น โดยทาง อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา แยกเข้าไป ๆ พิจารณาเข้าไป สุดท้ายเกาะนั้นก็พังทลาย

ความจริงนั้นเกาะคืออะไร นั่นแหละตัวกิเลส ตัวอวิชชา ตัวที่ละเอียดแหลมคมที่สุดสมาธิเข้าถึงได้ยังงั้นธรรมชาตินั้น เข้าไม่ถึง แต่ปัญญาฟังได้ฟังซิ ไม่เจอไม่เห็นฟังได้ยังงั้น นี้ละปัญญาฟังได้ เกาะนั้นจนไม่มี ไม่มีเหลือ อ้อ เกาะนั้นมันเป็นเกาะอะไร ก็เกาะ อวิชชาปุจฺจยา สงฺขารา เกาะแห่งภพ เกาะแห่งชาติ เกาะแห่งความเกิดแก่เจ็บตาย เกาะแห่งมหันตทุกข์ของสัตว์โลกนั่นเองจะเป็นอะไรไป นี้รู้ชัดเจน

เมื่อธรรมชาติอันนั้นได้พังลงไปแล้ว ไม่มีเกาะไม่มีดอน จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้วไม่มีสี ไม่มีแสง ไม่มีคำว่าความสว่างกระจ่างแจ้ง ไม่มีคำว่าอับเฉา เอาการพูดไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเรื่องของสมมุติทั้งหมด เมื่อจิตได้ผ่านนี้ลงไปแล้วไม่มีใครบอกก็รู้ แต่ไม่มีคำว่าสว่างกระจ่างแจ้งดังที่โลก ๆ ทั้งหลายคาดกัน หรือเราเองก็เคยคาดจะว่ายังไง เราเคยคาดเป็นยังไง คาดมันเป็นยังไง ที่นี้ความจริงกับความคาดผิดกันอย่างไรบ้าง เมื่อได้เข้าถึงความจริงแล้ว ใจความคาดความหมายมันก็ลึ้มละลายของมันไปเอง ลึ้มละลายไปเอง โดยเข้ามาคัดค้านความจริงนี้ไม่ได้เลย นี่ละการตัดภพตัดชาติ

การสร้างปัญญาขึ้นมาเพื่อรู้ในสิ่งที่ควรรู้ในสิ่งที่ควรเห็น ท่านว่า นตฺถิ ปญฺญาสมาอาภา สว่างลงที่ตรงนี้แหละ ตรงที่มันมืด เกาะนั้นแหละเป็นธรรมชาติอันหนึ่งให้ติด ให้มองไม่ทั่วถึง ก็คือเกาะอันนี้เอง เกาะแห่งอวิชชา มันเกาะอยู่ในที่จิตนั้น ติดอยู่กับจิต เมื่อถูกพังทลายลงไปไม่มีเหลือแล้ว

ล่ำพังโดยธรรมชาติของจิตแท้ ๆ แล้วจะไม่เป็นเกาะจะไม่เป็นจุด จะจับให้ได้ว่าเป็นจุดแห่งความสว่างก็ไม่ได้ จะว่าส่องใสก็ไม่ได้ จะว่าเศร้าหมองก็ไม่ถูกโดยประการทั้งปวง ถ้าเป็นน้ำก็ไม่มีสี คือน้ำที่สะอาดเต็มที่นี้ย่อมไม่มีสี ถ้าต้องการจะให้มันเป็นสีก็เอาอะไรลงไป คลุกเคล้ากับน้ำ น้ำก็ปรากฏเป็นสีนั้น ๆ ขึ้นมา จิตก็เหมือนกัน จิตที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้วย่อมปราศจากสีสังวรณะโดยประการทั้งปวง ไม่มีในจิตดวงนั้น นั้น ทั้ง ๆ ที่รู้ยั้งนั้นหากไม่ใช่ อะไรทั้งนั้น นี่ท่านว่าโลกุตระธรรมเต็มภูมิ ธรรมเหนือโลก เหนืออะไร ก็เหนือธาตุเหนือชั้นเหนือสิ่งทั้งปวงที่เราเคยคาดเคยคิดเคยติดเคยพันมาแต่ก่อนนั้นแหละ มันไม่ติดไม่พันไม่ยึดไม่ถือ ปล่อยไปหมดโดยประการทั้งปวง

นี่ละการพิจารณาการภาวนา ตั้งแต่เริ่มต้นบริกรรมภาวนามาโดยลำดับลำดับ ก้าวไปอย่างนี้ ๆ อย่าให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง ให้ดำเนินตามครูบาอาจารย์ท่านสอนอย่างไร เหมือนพระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างไร พระสาวกยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ไม่เคลือบคลาด จน

กระทั่งถึงความหลุดพ้น ด้วยการยึดหลักสวากขาตธรรมของพระพุทธเจ้าให้แนบสนิทกับใจ กลายเป็นสาวกอรหันต์ขึ้นมา ๆ

เห็นไหมพวกเรา ได้กราบไหว้บูชาอยู่ทุกวันนี้เป็นโมฆะเมื่อไร เป็นของพูดเล่นเมื่อไร พุทธิ์ สรรณิ์ คัจฉามิ เป็นของเล่นเมื่อไร เป็นของจริงแท้ ๆ ธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้สร้างขึ้นมา เป็นความสว่างกระจ่างแจ้งแก่โลกแก่สงสารเป็นของเล่นเมื่อไร เป็นของจริงโดยแท้ สงุฬิ์ สรรณิ์ คัจฉามิ เป็นผู้หลุดพ้นตามเสด็จพระพุทธเจ้าทันทีโดยแท้ไม่มีทางสงสัย

ขอให้สร้างใจของเราให้เป็นอย่างนั้นเถอะ เราจะยอมรับหมด พระพุทธเจ้ามีก็พระองค์ ก็ล้านก็อะไรไม่สงสัย ธรรมเป็นยังงไม่สงสัย เพราะเป็นอยู่ที่ใจนี้แล้ว ใจเป็นผู้รู้ ใจเป็นผู้เห็น ใจเป็นพุทธะ ใจเป็นธรรมะ ใจเป็นสังฆะผู้ทรงความบริสุทธิ์ของตนไว้เต็มสัดเต็มส่วนแล้วจะสงสัยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ที่ไหน ยินยันกันที่ใจดวงนี้เอง นี้ละปัจจุบันจิตปัจจุบันธรรม ท่านเรียกว่า อกาลิโก อกาลิกจิต อกาลิกธรรม เป็นอันเดียวกันอยู่ภายในจิตของผู้ปฏิบัติ ของผู้หลุดพ้นนั้นและจะเป็นที่ไหนไป

ฉะนั้นจึงขอให้ทุก ๆ ท่านได้นำไปประพฤติปฏิบัติ อย่าท้อแท้อ่อนแอ อย่าโลเลโลกเลก อย่าเห็นว่ามันดีอันนี้ดี ไม่มีอะไรแหละ ในโลกนี้เต็มไปด้วยกอง อนิจจัง ทุกข์ อนตตา ทั้งเขาทั้งเรา เห็นกันแล้วเจอกันแล้วไม่ได้บ่นให้กันอยู่ไม่ได้ ต้องบ่นสู้กันฟัง เพื่อเป็นทางระบายความทุกข์ทั้งหลายที่มันอัดอั้นตันใจจะตายนั้นแหละออกมา เขาก็ระบาย เราก็ระบาย สุดท้ายก็มีแต่ลมเท่านั้น ทุกข์ไม่ได้ออกมาจากหัวใจ เพราะอะไร ก็เพราะไม่มีอะไรเป็นของอัศจรรย์นั่นเองภายในโลกนี้ แม้แต่จิตของเราเองแทนที่จะเป็นของอัศจรรย์ก็บรรจุกความทุกข์ความทรมานไว้เสียอย่างเต็มเอี้ยด แล้วก็มาระบายกันเท่านั้น เป็นประโยชน์อะไร ให้พิจารณา

นักปฏิบัติเป็นนักไคร่ครวญ พระไม่ไคร่ครวญไม่มีไคร่ครวญในโลก เพศของพระเป็นเพศละเอียด เป็นเพศที่สุขุม เป็นเพศที่พินิจพิจารณา เป็นเพศที่อดที่ทน เป็นเพศที่ไคร่ครวญมาก เป็นเพศที่มีความเพียร ไม่ใช่เป็นเพศที่กินแล้วนอนนอนแล้วนิน ชี้เกียจชี้

คร้านท้อแท้อ่อนแอ ทำอะไรไม่คิดไม่อ่านดังที่เห็น ๆ อยู่นี้ วันหนึ่ง ๆ ออกจะแตก การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อน มองดูกิริยาอาการ มองดูอะไรมันหากโดนหูโดนตา และเข้าไปโดนหัวใจอยู่จนได้ สอนเท่าไรมันก็ไม่พัน ให้นำไปพิจารณาซิ

คนเราที่โง่ ๆ อยู่นี้แหละ เมื่อได้ฝึกหัดตัวของตัวให้เป็นไปตามหลักธรรมพระพุทธเจ้าแล้ว จะเป็นผู้ฉลาดขึ้นมาโดยไม่ต้องถามใครแหละ เอาธรรมะพระพุทธเจ้าจะเป็นเครื่องส่องทาง ดำเนินลงไป ๆ หากจะมีวันฉลาดจนได้แหละ ถ้าฉลาดไม่ได้พระพุทธเจ้าท่านจะสอนไว้ทำไม พระองค์ทรงเคยฉลาดจากการฝึกการทรมานมาแล้วนี้ พระสงฆ์สาวกก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าวิเศษด้วยธรรม พระสาวกก็วิเศษด้วยธรรม เราก็คงพยายามฝึกตนของเราให้ฉลาดด้วยธรรมบ้างซิภายในใจ

ครูบาอาจารย์ก็หมดไป ๆ หาที่เกาะที่ยึดไม่ได้นะ หมดไป ๆ แทบจะว่าจริง ๆ แล้วเดี๋ยวนี้เนะ การสอนจิตตภาวนาเป็นของสำคัญมาก พูดแล้ว สาธุ เราไม่ได้ประมาทคัมภีร์ไบเบิลตำรับตำรา อันนั้นเป็นตู้เป็นหีบยามีอยู่มาก เป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้นแหละ ยาในตู้ นั้นละแต่ละขวด ๆ แต่ละชั้นละอันเป็นประโยชน์ทั้งนั้น แต่ผู้ฉลาดที่จะนำมาใช้นั้นมันฉลาดไหม ถ้าผู้นำมาใช้ไม่ฉลาดก็ไม่เกิดผลประโยชน์อะไร นอกจากจะเกิดโทษอีกด้วยซ้ำ นี่ละเป็นข้อเทียบเคียง ต้องเป็นหมอเท่านั้นเป็นผู้จะนำยาเหล่านั้นมาใช้ได้เป็นผลประโยชน์แก่คนไข้ ผู้ไม่ใช่หมอเป็นไปไม่ได้ นอกจากจะทำให้คนไข้ตาย

นี่ละพระพุทธเจ้า พระสาวกเป็นหมอชั้นเอก นำธรรมโอสถนี่ละคือยามาสอนสัตว์โลก จึงสอนด้วยความแม่นยำถูกต้องทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่พื้น ๆ แห่งธรรมจนกระทั่งถึงวิมุตติธรรม ไม่มีผิดไม่มีคลาดเคลื่อน จึงเรียกว่าสาวกชาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ๆ และดำเนินมาชอบแล้ว ทั้งรู้ชอบแล้ว ทั้งพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายรู้ชอบแล้ว สอนลูกศิษย์ลูกหาท่านจึงสอนด้วยความถูกต้องแม่นยำ

บรรดาศิษย์ทั้งหลายที่เข้าไปอาศัยครูบาอาจารย์แต่ละองค์ ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นพระอรหันต์ ๆ ทำไมท่านจะสอนคลาดเคลื่อนล่ะ ท่านจะสอนผิดพลาดไปละ ก็เมื่อท่านรู้ที่อยู่

อย่างเต็มที่ เห็นอยู่อย่างเต็มที่ในธรรมทั้งหลาย บริสุทธิ์พุทธโอเต็มที่แล้ว ท่านจะสอนผิดที่ตรงไหน ต้องสอนถูกต้องแม่นยำ ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับต้องตายใจได้เลย ผากเป็นผากตายได้เลย หลับตาได้ให้ท่านจง ไม่สงสัยว่าจะจูงลงนรกอเวจีที่ไหน จะจูงเพื่อมรรคผลนิพพานทั้งนั้น เพื่อความพ้นทุกข์โดยถ่ายเดียว ท่านผู้รู้จริงเห็นจริงท่านสอนอย่างนั้น ท่านจูงอย่างนั้น ท่านอบรมอย่างนั้น

เพราะฉะนั้นเวลาพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแต่ละครั้งละคราวนี้ ผู้บรรลุมรรคผลนิพพานจึงมีมาก จะไม่มีมากยังงี้ ก็มีแต่ธรรมของจริงล้วน ๆ ออกมาจากพระทัยที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ ผู้หาของจริงอยู่แล้ว ทำไมจะไม่ยึดเอาของจริงได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มหัวใจเล่า นี้ละที่ความจริงของผู้รู้ธรรมเป็นเช่นนี้ เช่นเดียวกับหมอปริญญาที่เรียนมาแล้วด้วยความถูกต้องแม่นยำ ทดสอบทุกสิ่งทุกอย่างตลอดทยุกยาและวิชาความรู้ นำมาใช้จึงไม่ผิดพลาด นี้ก็พระสาวกทั้งหลายท่านเป็นเช่นนั้น และครูบาอาจารย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ที่ท่านได้ดำเนินมาแล้ว ผิดก็เป็นครูท่าน ถูกเป็นครูท่าน นำเอาทั้งผิดทั้งถูกนั้นแหละมาสั่งสอนบรรดาลูกศิษย์ลูกหาด้วยความถูกต้องแม่นยำ จะไม่ผิดเหมือนอย่างท่านที่เคยดำเนินมาก่อน

การสอนจึงลำบากนะ การสอนทางด้านจิตตภาวนา เพียงแต่เราจะจดจำเอาจากคัมภีร์ไบเบิลมานั้น ดังที่กล่าวแล้วว่า สาธุ ไม่ได้ประมาท เราจะนำมาสอนไม่ถูกต้อง เพราะเราไม่รู้ว่าธรรมะบทนั้น ๆ จะสอนเวลาใด สอนในกาลใด สอนในขณะใด ในขั้นใดภูมิใดของจิตตภาวนา ของแต่ละชั้นละภูมิของผู้บำเพ็ญทั้งหลาย นี่สอนไม่ถูก นำมาใช้ไม่ถูก แต่ถ้าเป็นผู้รู้แล้วเห็นแล้วในทางภาคปฏิบัติ นับตั้งแต่สมาธิขึ้นไปจนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้นแล้ว จะสอนตรงไหนสอนได้ทั้งนั้น เพราะรู้แล้วทั้งนั้นนี้ ใครจะควรสอนอยู่ในธรรมบทใด ควรจะได้อสอนในธรรมแขนงใดแงใด ๆ รู้เข้าใจ ๆ ต้องสอนได้ถูกต้องโดยไม่ต้องสงสัย นี้ละจึงเป็นที่นอนใจ บรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายที่ไปหาครูบาอาจารย์ผู้ท่านถูกต้องแม่นยำแล้ว ผลจึงเป็นที่คาดหมายกันได้ว่าไม่สงสัย จึงขอให้ทุก ๆ ท่านได้ตั้งอกตั้งใจ

เวลานี้เรายู่ด้วยกันไม่ใช่เป็นของเที่ยงแน่นอนหนามันคงอะไรสักนะ พลัดพรากจากกัน ไปทั้งไปทั้งมาทั้งเป็นทั้งตาย พลัดพรากกันอยู่ตลอดเวลา คำว่า อนิจจัง ๆ ทุกข์ อนตตา จะเป็นอะไรไป ถ้าไม่ใช่เป็นตั้งแต่พวกเราไปทุกรูปทุกนาม จนกระทั่งถึงครอบโลกธาตุ มันเป็นแบบเดียวกันหมด จะมานอนใจได้หรือ

การเกิดแก่เจ็บตาย ไม่ใช่เป็นของชินชาหน้าด้านนะ เป็นทุกข์จริง ๆ เช่นอย่างไฟเผา เรานั้นละ เราชินชาได้ไหมไฟเผาเรา ทุกข์เผาเราก็กี่เหมือนกัน ทุกภพทุกชาติ เกิดต้องมีความทุกข์มาแล้ว พอเริ่มเกิดก็เริ่มทุกข์มาแล้วจะว่ายังไง เริ่มปรากฏทุกข์ขึ้นมาอย่างชัด ๆ แล้วตายก็เหมือนกัน ความเป็นอยู่แต่ละภพละชาติหาความสุขความสบายที่ไหนได้ เป็นแต่เพียงไม่พูดออกมาทุกขณะที่ทุกข์แสดงตัว ภายในร่างกายของเราและสัตว์ทั้งหลายเขาก็เป็นอย่างเดียวกัน

เพราะอำนาจของกิเลสนี้แหละเป็นตัวสำคัญที่สุด ที่สร้างทุกข์ให้สัตว์โลกโดยทั่วกัน ได้รับความลำบากลำบากไม่สงสัย จึงขอให้พากันพิจารณาให้เห็นโทษของสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของเรา อย่าได้ชินชากัน และรีบเร่งชวนช่วยคุณงามความดีที่จะให้หลุดพ้นจากมันเสีย ได้วันนี้ขณะนี้ยังเป็นของที่วิเศษที่สุดแล้ว ในเรื่องการพ้นจากทุกข์นะ

เอาละการแสดงก็เห็นว่าสมควร เอาเท่านี้ เริ่มปรากฏแล้ว(เหนื่อย)